

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 03.03.2022

Kabul: 08.05.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Feminizm Kim(ler) İçindir: Bell Hooks

Who is Feminism For: bell hooks

Mehmet Fatih IŞIK¹

Öz

bell hooks (1952-2021), insan hakları için mücadele eden ABD vatandaşı siyahi bir kadın aktivisttir. Özellikle ABD'deki ırkçılık, sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri alanında birçok çalışması olan bell hooks, feminizmle ilgili düşüncelerini de sözü edilen sorunlar bağlamında ele alan ve tartışan bir entelektüeldir. İşçi sınıfındaki siyahi bir aileye mensup olan bell hooks, 1960'lı yıllardan itibaren kadınların sosyal, siyasal ve kültürel gibi alanlar başta olmak üzere birçok alanda yaşadıkları eşitsizlikleri gidermek için ortaya çıkan II. Dalga Feminizm Hareketi içinde yer alan ve mücadele eden önemli bir insan hakları savunucusudur. Feminizm mücadelesinin sadece beyaz, orta sınıf ve eğitimli kadınların hareketi olmadığını savunan bell hooks; sınıf ayrımcılığı, ırkçılık, milliyetçilik, militarizm, homofobi ya da mizojini gibi sorunlarla feminizm hareketi yüzleşmediği ve mücadele etmediği sürece; hem kadınlar arasında güçlü bir dayanışma bilincinin oluşmayacağını hem de bu hareketin başarıya ulaşmasının mümkün olmayacağını iddia eder. bell hooks "Ben Kadın değil miyim: Siyah Kadınlar ve Feminizm" (Ain't I a Woman: Black Women and Feminism) adlı eserinde, feminist hareketin sınıf ve ırkçılıkla ilgili yönüne dikkat çekerek; hareketin sadece belli bir gruptaki ya da sınıftaki kadınlar için değil, bütün kadınlar ve farklılıklara sahip olan bireyler için de mücadele etmesi gerektiğini savunur. bell hooks'un bu çıkışı feminizm hareketi içinde yaşananlara hem bir eleştiri zemini oluşturdu hem de yeni tartışmalara yol açtı. "Feminizmin cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye hareketi" olduğunu iddia eden bell hooks, belli nitelikler ekseninde eşitsizliklere yol açan ve "beyazlığın görünmezliği" olarak karşılık bulan düşünceyi sürdürmek yerine toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve cinselliğin karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu altını çizer. Bunun gerçekleşmesi için bell hooks, feminizmi daha bütüncül açıdan ele alan bir "koalisyon feminizm" modeli önerir. Dolayısıyla bell hooks'a göre feminizm hareketinin başarıya ulaşması sadece kadınların mücadeleyi desteklemeleriyle değil; aynı zamanda erkeklerin de mücadeleye katılmalarıyla mümkün olabilir. Bu makalede bell hooks'un feminizm denilğinde ne anladığı ve feminizme getirdiği eleştiriler ile feminist hareketin başarıya ulaşması için önerdiği çözüm yolları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Feminizm, Birey, Cinsiyetçilik, Sınıf, Afrikalı Amerikalı Kadın, Farklılık, Irkçılık

Abstract

bell hooks (1952–2021) was black female activist who fought for human rights. In a number of works on racism, class, and gender inequality in the USA, she discussed her thoughts on feminism in the context of these problems. Born into a black working-class family, bell hooks sought to defend human rights and was involved in Second Wave Feminism, which emerged in the 1960s to eliminate the inequalities experienced by women socially, politically, and culturally. She argued that the struggle for feminism could not be a movement of white, middle-class, educated women alone. Unless the feminist movement confronted and struggled with issues such as class discrimination, racism, nationalism, militarism, homophobia, and misogyny, women would be unable to build a sense of solidarity and the movement would not succeed. In her book "Ain't I a Woman: Black Women and Feminism," bell hooks drew attention to classist and racist aspects of the feminist movement. She argued that feminism should not be geared toward women of a certain group or class but should include women from across all intersections as well as individuals with differences. Her reasoning created a basis

* Aktivistin isim ve soyadının baş harfleri bilinçli olarak küçük harflerle yazıldı. Çünkü bell hooks'un kendisi bu şekildeki yazma biçimini tercih ediyor. Biz de aktivistin tercihi saygı duymak amacıyla, çalışma boyunca bu durum imla kurallarına aykırı olsa da onun isim ve soyadının baş harflerini küçük yazdık.

¹ Sorumlu Yazar: Mehmet Fatih Işık (Dr. Öğr. Üyesi), Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş, Türkiye. E-mail: mf.isik@alparslan.edu.tr ORCID: 0000-0003-4766-2573

Atf: Işık, M.F. (2022). Feminizm kim(ler) içindir: bell hooks. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 24, 1–12. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1082161>

for criticism and led to new debates within the feminist movement. Claiming that “feminism is the movement to end sexism, sexist exploitation, and oppression,” bell hooks underlined the reciprocal relationships between gender, race, class, and sexuality instead of simply understanding inequalities along an axis of certain qualities that correspond to the “invisibility of whiteness.” To achieve this, she proposed a “coalition feminism” model that treated feminism more holistically. Thus, according to bell hooks, the success of the feminist movement depends not only on women’s support but also on male participation. In this article, bell hooks’s understanding of feminism, her critique of it, and the solutions she proposed to achieve the success of the feminist movement are discussed.

Keywords

Feminism, Individual, Sexism, Class, African American Women, Difference, Racism

Giriş

Sınıfsal ayrımcılık, etnik, tensel ve cinsiyet eşitsizliği gibi sorunlar, en ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlara kadar neredeyse her tür toplum anlayışından görülmüş olan temel sorunların başında gelir. Bu tür sorunlar aynı zamanda temel insan hakları ihlalleri kapsamında yer alırlar. Çünkü hiçbir insan sahip olduğu etnik, sınıf, cinsiyet ya da dünya görüşünden dolayı ayrımcılığa maruz kalmaz/kalmamalıdır. Ancak ne yazık ki, sözü edilen alanlarla ilgili her zaman çeşitli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar yaşanmış ve bunlarla da her zaman mücadele edilmiştir. Yaşadığı zaman diliminde bu tür insan hakları ihlalleriyle mücadele eden aktivistlerden biri de kuşkusuz bell hooks'dur.

bell hooks, hem bir kadın olarak hem de siyah tenli bir insan olarak ABD'de yaşanan bu alandaki haksızlıklarla mücadele etti. Ona göre hiçbir insan hiçbir zaman çeşitli özel niteliklerinden dolayı ayrımcılığa tabi tutulmamalıdır. Ancak bell hooks, hem kadın olarak hem de renkli tene sahip olmasından dolayı bu tür eşitsizliklere ve ayrımcılıklara her zaman maruz kalmıştır. Bunun için de bell hooks bir tarafta bu tür insan hakları ihlalleri ile mücadele ederken, beri tarafta da feminizm hareketinin her kadının uğradığı sömürüyle mücadele etmeme yaklaşımıyla uğraşmıştır. Çünkü bell hooks, toplumsal cinsiyet ve feminizm mücadelesinde yaşanan iktidar paylaşımının cinsiyetler arasında; özellikle de kadınlar sınıfında beyaz kadının beyaz olmayan kadınlara yapmış olduğu ayrımcılık üzerinde yaşanan haksızlıklarla mücadele etmiş ve feminizmin pratikteki uygulamalarını eleştirmiştir. bell hooks ayrıca, feminizm hareketinin salt anti-erkek düşünme şekli olduğu yaygın paradigmaya karşı çıkmış ve bu paradigmanın ayaklarının yere basan bir tarafının olmadığını savunmuştur. Patriyarkal bir toplumun işçi sınıfından siyahi bir kadın olarak sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımlarını en katı biçimde yaşadığını dile getiren bell hooks, bu faktörlerin toplumsal sınıfının ve cinsiyetinin ona yüklediği misyonu bilincinde olduğunu ve bunlarla sürekli bir mücadele içinde olduğunu dile getirmiştir. bell hooks sahip olduğu bilincin kendisini "ırkçılık ve sömürü karşıtı politika yapmanın erkeklere bahşedilmiş bir ayrıcalık olduğunu savunan öğretilerdeki cinsiyetçi ideolojiye muhalif" olmasının özgürlük emekçisi ve insan hakları savunucusu yaptığını ileri sürmüştür (hooks, 2020). Bu düşüncelerin ışığında mevcut çalışmada bell hooks'un nasıl bir feminist anlayışa sahip olduğunu ortaya koymanın yanı sıra, onun feminizm hareketine getirdiği eleştiriler tartışılacaktır.

bell hooks ve Feminizm

bell hooks (1952-2021) ABD'li bir vatandaş ve insan hakları savunucusudur. Dünyada ırkçılık, sınıf ayrımcılığı ve cinsiyet eşitsizliği gibi konularda yaşanan insan hakları ihlalleri için mücadele eden ve yaşanan sorunlara çözüm bulmak için düşünceler üreten bir entelektüeldir. Düşünce ve mücadele tarzında en çok etkilendiği kişiler arasında Malcolm X (1925-1965), Martin Luther King (1929-1968) ve Toni Morrison

(1931-2019) olmak üzere birçok kişi yer alır. Çok sayıda kitabı ve makalesi bulunan bell hooks'un 1980'li ve 1990'lı yıllarda yazmış olduğu kitaplar feminizm mücadelesinde önemli etkiler yaratmıştır. bell hooks bütün çalışmalarında ama özellikle de *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism* (Ben Kadın Değil miyim: Siyah Kadınlar ve Feminizm) ve *Feminism is For Everybody: Passionate Politics* (Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika), eserlerinde yapmış olduğu feminist çözümlenmeleri ve feminizmin belli bir sınıf ya da insan tenine dönük olan ayrımcı tutumunu eleştirerek yanlış olduğunu dile getirmiştir.

İşçi sınıfına ait siyahi bir ailede dünyaya gelen bell hooks, 1960'lı yıllardan itibaren etkili olmaya başlayan II. Dalga Kadın Hareketi içinde yer almış ve mücadelesini burada sürdürmüştür. Feminist mücadele hareketinin beyaz, orta sınıf ve eğitilmiş kadınlarla sınırlı bir hareket olmadığını savunmuştur. Ona göre başta sınıf ayrımcılığı ve ırkçılık olmak üzere milliyetçilik, homofobi ve transfobi gibi çeşitli alanlarda yaşanan eşitsizliklerle mücadele etmeyen bir feminizm hareketinin başarıya ulaşması ve kadınlar arasında güçlü bir dayanışmayı oluşturması mümkün değildir. Ayrıca bell hooks'un verdiği en önemli mücadelelerinden biri de, feminizmin "*erkek düşmanlığı olduğu*" kalıp yargısal düşünce biçimini değiştirmek ve yıkmaktır. Zira bu kalıplaşmış düşüncenin patriyarka iktidarının devamını kolaylaştırdığını ve meşruluğuna zemin hazırladığını düşünen bell hooks, ancak herkesi kapsayan ve herkes için gerekli olan bir feminizmle böyle bir iktidar biçiminin üstesinden gelinebileceğini savunmuştur. bell hooks bu düşüncesini en vezic şekilde "*feminizm herkes içindir*" ifadesiyle dile getirmiştir. Bundan sonraki bölümlerde bell hooks'un feminizmle ilgili çözümlenmeleri ve feminizme getirmiş olduğu eleştirileri daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Feminizm Herkes İçin mi?

bell hooks mücadelesinde ve bütün çalışmalarında feminizmin erkek karşıtlığı olduğu mitini kırmak ve feminizmin karşısına cinsiyetçi paradigmayı aldığını doğrulamak için mücadele etti. Feminist ideolojinin herkesi kapsamaması gerektiğini savunan bell hooks'a göre feminizm düşünce ve pratiğin paylaşımından başka bir şey değildir ya da olmamalıdır.

Feminizmi "cinsiyetçiliği, cinsel sömürü ve cinsel zulmü sona erdirmeyi amaçlayan hareket" (hooks, 2016:12) şeklinde tanımlayan bell hooks'a göre feminizm çok boyutlu bir mücadele hareketidir. Bu sorunun çözümünde toplumsal yapının bütün faktörleri ve bileşenleri aktif rol almalıdır. Özellikle de bu süreçte erkeklerin rol almaları ve feminist bilince sahip olmaları kritik bir öneme sahiptir. bell hooks, feminizm mücadelesinde kadınlar kadar erkeklerin de yer almasının hayati ve zorunlu olduğunun altını sıklıkla çizer. Çünkü bell hooks'un da ifade ettiği üzere feminist politika, herkesin uğradığı cinsiyetçi sömürüyü giderme mücadelesi olduğundan, bu hareketin başarıya ulaşması için erkeklerle müttefik olunması kaçınılmaz bir zorunluluktur. bell hooks'un "*cinsiyetçiliği,*

cinsel sömürü ve cinsel zulmü sona erdirmeyi amaçlayan hareket” şeklindeki feminizm tanımlamasının patriyarkal iktidar karşısında çok önemli olduğunu ifade eden Sara Ahmed, feminizm ve feminist mücadelenin eşitsizlikler ve ayrımcılık gibi kolay bitmeyen sorunlar yüzünden gerekli ve zaruri olduğunun altını çizer (Ahmed, 2020:16). Bu doğrultuda bell hooks’a göre “*erkek olmanın ayrıcalığından sıyrılmış, feminist politikaya kucak açmış bir erkek, mücadelemizde değerli bir yoldaşımızdır ve hiçbir şekilde feminist mücadele açısından tehdit değildir. Buna karşın, feminist hareket içine sızan ve cinsiyetçi düşünce yahut davranışta vazgeçmeyen bir kadın ciddi bir tehdittir*” (hooks, 2016:24-25). Dolayısıyla bell hooks’un da savunduğu gibi feminizmin başarısı için hem kadın hem de erkek bilincinin değişim ve dönüşümü önemlidir. bell hooks’a göre, kadınlar içlerindeki cinsiyetçi tutumla gerekli hesaplaşmayı yapmadan feminist hareketin başarıya ulaşması mümkün değildir. bell hooks, “*iktidar feminizmi olarak nitelediği beyazüstünlüğü feminist merkezi, sınıfsal ayrıcalıklarını kullanıp kendini feminizmin temsilcileri olarak ilan etmelerini eleştirir*” (Altun, 2008:100). Bu da göstermektedir ki, cinsiyetçi paradigma “*kız kardeşlik*” bilincinin kadınlar arasındaki dayanışmanın güçlenmesiyle yok olacaktır. Aynı zamanda bell hooks’a göre kadınlar arasındaki politik dayanışma ve “*kız kardeşlik*” bilincinin güçlenmesi; cinsiyetçiliği zayıflatarak patriyarkal zihniyetin devrilmesi için de uygun koşulları yaratacaktır. bell hooks burada önemli ve hiçbir zaman unutulmaması gereken bir eleştirinin altını özellikle çizer. Çünkü klasik olarak kabul gören cinsiyetçi sömürü ya da ayrımcılığın genellikle erkeklerce gerçekleştiği realitesi bu noktada, bell hooks’un iddia ettiği perspektifte buharlaşmakta ve boşa çıkmaktadır.

Bu nedenle *Feminist Theory: From Margin to Center (Feminist Teori: Çeperden Merkeze)* adlı kitabında feminizmle ilgili yaptığı “*cinsiyetçi sömürüyü*” giderme tanımlamasına gönderme yapan bell hooks, bu mücadelenin ve hareketle ilgili tartışmaların erkek karşıtı olmakla alakası olmadığını net bir biçimde ortaya koyuyor. Sorunun cinsiyetçilik tartışması olduğunu ifade eden bell hooks, şu gerçeğin gözden kaçırılmaması gerektiğini vurgular:

İster kadın olalım ister erkek, hepimiz doğduğumuz andan itibaren toplumsallaşma vasıtasıyla cinsiyetçi düşünce ve eylemi kabul etmeye yönlendiriliyoruz. Bunun sonucu olarak, kadınlar da erkekler kadar cinsiyetçi olabiliyor. Bu durum, erkek tahakkümünü mazur göstermez ya da ona bir gerekçe sunmaz. Kurumsallaşmış cinsiyetçiliği adlandırmanın bir diğer yolu olan ataerkiyi sona erdirebilmek için şunu açık bir şekilde ortaya koymanız gerekiyor: Biz hem aklen hem de kalben değişmedikçe, cinsiyetçi düşünce ve eylemin yerine feminist düşünce ve eylemi getirmediğimiz sürece cinsiyetçiliği devam ettirmiş oluyoruz (hooks, 2016:9).

Erkek egemen anlayışın iktidarını meşru kılan ve devam ettiren ataerkil politikanın bell hooks’un yukarıda referans yaptığımız düşüncelerinde de anlaşılabilirliği üzere

belli bir cinsiyete sahip değildir yani ataerkil politika cinsiyetsizdir. Bu bağlamda bell hooks'un iddiasına göre ataerkil bir düşünürün mutlaka erkek olması gerekmediğini, çağdaş ve eleştirel feminist düşünce çözümlenmeleri ortaya koymasına rağmen, çoğu kişi ataerkinin sorunu olarak erkekleri görmeye devam eder. Bu düşüncenin rasyonel olmadığını savunan bell hooks, “kadınlar da erkekler kadar ataerkil düşünce ve eyleme bağlı olabilir” (hooks, 2021:37) eleştirisiyle politikanın cinsiyetsizliğine vurgu yapar.

Patriyarka kültürünün ya da ideolojisinin yıkıcı bir değer sistemine sahip olduğunu ve bu ideolojinin yarattığı sonuçların sadece kadınlar sınıfı için değil erkekler için de tehdit edici olduğunu savunan bell hooks, patriyarka kültürünü ya da ideolojisini değiştirmek ve parçalamak sadece kadınların değil, erkek ve kadınların birlikte mücadelesiyle başarılabilirceği bir iş olduğunu ileri sürer (hooks, 2021:39). bell hooks, feminist politikanın savunucularının ataerkillik ideolojisini ve eril anlayışın suçlularının yalnızca erkekler olduğu tezine de karşı çıkar ve bu tezi reddeder. Çünkü patriyarka düşünce sisteminin kültürümüzün değerlerini biçimlendirdiğini ve bu sistemde erkekler kadar kadınların da bu ideolojiyi benimseyerek sosyalleştirildiklerini ifade eden bell hooks, “*çoğumuz büyüdüğümüz ailelerde ataerkil tavırları öğrendik; bunlar bizlere çoğunlukla annelerimiz tarafından öğretildi ve bu tavırlar okullarda ve dini kurumlarda pekiştirildi*” (hooks, 2021:38) çıkarımını yaparak çok önemli bir eleştiri yapmaktadır. Zira bell hooks'a göre patriyarka sisteminin erkeklerin özgür iradelerine tam anlamıyla sahip olmalarını engelleyen bir sistem olduğundan herhangi bir sınıftan bir erkeğin bu sisteme karşı çıkması, kadın ya da erkek olsun ataerkil ebeveynine itaatten vazgeçmesi mümkün değildir.

Patriyarka ideolojisi ya da kültürü sadece kadını sömürmez, eril egemene boyun eğmeyen ya da kadını görmezden gelmeyen erkekler için de aynı tehdit unsuruna sahiptir. bell hooks patriyarkanın hükümlerini sürdürmek amacıyla her alanda olduğu gibi sevgi ve sevgiyi besleme konusunda da iktidarın bu gücü yarattığını savunmuştur. Erkeklerin de en az kadınlar kadar sevgiyi ve beslemeyi öğrenebileceğini savunan bell hooks, bu egemen anlayışının hâkim olduğu toplumda başkalarını besleyip büyüten erkeklerin özen göstermeyi reddeden erkeklerden daha az saygı gördüğünü dile getirerek ataerkil kültürünün taşıdığı potansiyel tehlikenin cinsiyet farkı gözetmeksizin yarattığı duruma dikkat çeker. bell hooks'a göre sevginin ve sevgiyi besleme fiillerinin eksiklik ve zaafılık belirtileri olarak kabul gördüğü “*ataerkil erkek tahayyülünde sevgi konusu saygıların alanına havale edildi, yerine iktidar ve tahakküm anlatıları kondu*” (hooks, 2020:82) düşünceleri patriyarkanın olumsuz etkisini ortaya koyar.

Patriyarka kültürü varlığını sürdürmek ve iktidarını güçlü kılmak için cinsiyetler arasında düşmanlık duygusu yaratır. Bu düşmanlık duygusunun kadınların erkeklerin ölmesini arzulanabileceği bir raddeye kadar çıkabileceğini dile getiren bell hooks, bu durumu şöyle izah eder:

Erkekler, ataerkil iktidarı gündelik hayatta o kadar ölümcül biçimlerde kullanırlar ki, kadınlar ve çocuklar korkuyla ve güçsüzlüğün biçimlendirdiği her türlü hal içinde sınırlar ve çektikleri ızdıraptan kurtulmanın tek yolunun, tek umudun erkeklerin ölmesi, ataerkil babanın eve gelmemesi olduğuna inanırlar. Erkeklerin hükmettiği kadınlar, kız ve oğlan çocuklar, bu erkeklerin ölmesini isterler, çünkü onların değişmek istemediklerine inanırlar. Hâkimiyet kurmayan erkeklerin onları korumayacağına inanırlar. Erkeklerin ümitsiz vaka olduğuna inanırlar (hooks, 2021:13).

Patriyarkanın ister misandry¹ ister mizojini² şeklinde olsun oluşturduğu kin, nefret ve düşmanlık durumunun ne kadar korkunç bir silah olduğunun altını sık sık çizen bell hooks, bunun dünyanın her yerinde kadınların ve çocukların yaşayabilmek için erkeklerin ölmesini arzulama noktasına geldiğini dillendirerek, patriyarkanın korkunç silahına karşı bizleri uyanık olmaya davet eder. Cinsiyetçiliğin ve kadın düşmanlığının siyah kadınlara ve diğer bütün kadınlara karşı ırkçılıktan daha büyük bir tehdit barındırdığını tartışmaya açan bell hooks, patriyarka ideolojisini sürdürmede ve güçlendirmede feminizmin kolaylaştırıcı bir rol oynamaması gerektiği eleştirisini yapar. bell hooks bunu da “feminizme dair o büyük kamusal söylemler nerede?” sorusuyla somutlaştırır (hooks, 2017). Aynı zamanda bell hooks, patriyarkayı erkeklerin hükmeden oldukları, kadınların ise zayıf ve hükmedilen oldukları manipülasyonunu yaratan bir politik toplumsal sistem olarak görür. Patriyarkanın politik toplumsal sistem yoluyla başta şiddet, hizmet etme ve sevgi gibi yanlış ve doğru olan birçok eylemin yönünü değiştirerek, onlara meşrulaştırma zemini kazandırdığını iddia eden bell hooks, bu politik sistemin tutumunu kendi yaşantısından şöyle örneklemetedir:

Kızları olarak bana, rolümün hizmet etmek, güçsüz olmak, düşünme yükünden muaf olmak, başkalarının bakımını üstlenmek ve onları yetiştirmek olduğu öğretilmişti. Erkek kardeşime ise rolünün hizmet beklemek, ihtiyaçları karşılamak, güçlü olmak, düşünmek, strateji geliştirmek ve planlamak, başkalarının bakımını üstlenmeyi ve onları yetiştirmeyi reddetmek olduğu öğretilmişti. Bana bir kadının şiddete meyletmesinin yakaşık olmadığı, “doğal olmadığı” öğretildi (hooks, 2021:33).

Burada her ne kadar bu politik ve toplumsal sistemin erkeklerin lehine olacak şekilde bir iktidar çemberi oluşturduğu izlenimi güçlü bir biçimde hissedilse de, bell hooks'a göre aynı tehlike erkekler için de söz konusudur. Çünkü bell hooks, böyle bir kültürde erkeklerin de duygularını belli edemediklerini ve bunu belli edenlerinde tıpkı kadınlar gibi zayıf ve pasif birey damgasına maruz kaldıklarını dile getirir. Aynı zamanda patriyarkal toplumda büyüyen birçok kadın, eril anlayışın kadın üzerindeki hükmetme ve sömürme iktidarının “doğal” olduğuna inanmakta ve bundan dolayı da

¹ Erkeklerle karşı olumsuz ve düşmanca duygu ve tutumlara sahip olmak.

² Kadın düşmanlığı anlamına gelir. Mizojini sadece kadın erkek cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi değil, aynı zamanda toplumsal yasa ve normların desteğini de arkasına alan eril egemen zihnin kadına karşı olan şiddet ve adaletsizliğin bir yansıması ve göstergesidir.

patriyarkanın fiillerine karşı mücadele etmekten vazgeçmektedir (hooks, 2021:63-77). Patriyarkanın cinsiyetler üzerindeki bu baskılama ve sindirme tutumu bell hooks'un cinsiyetçi kadınların da en az erkekler kadar cinsiyetçi olabileceği minvaldeki düşüncelerini haklı kıldığını söyleyebiliriz.

Patriyarkanın düşünce sisteminin katı bir cinsiyetçi yaklaşımıyla farklılıkları marjinal ve kriminal olarak gördüğünü Charlotte Perkins Gilman'ın *Kadınlar Ülkesi (Herland)* feminist bilimkurgu kitabının çok iyi bir örnektir. Romanda gezintiye çıkan erkeğin ülkede her şeyin yerli yerinde olduğunu ve sistemin düzenli bir program dâhilinde işlediğini gördüğünde, ülkede erkeklerin olması gerektiğini düşünerek erkekleri aramaya başlamasını anlatan bir eserdir. Ülke sadece kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu da ona çok garip gelir. Çünkü ona göre her şeyin sistemli ve düzenli bir biçimde işliyor olması ancak erkek egemen anlayışla mümkündür. Hatta tarih boyunca medenilik ve uygarlık bile eril kültürle eşdeğer görülmüştür. *Kadınlar Ülkesi*'ni gezen eril bakış, bu ülkede gördükleri karşısında yaşadığı şaşkınlık halini şöyle anlatır:

Bizim dünyamızda kadınların bizden olabildiğince farklı ve mümkün olduğunca da kadınsı olması beklenir. Biz erkeklerin, içinde yalnızca erkekler olan, kendilerine ait dünyaları vardır, dünyamızdaki aşırı erkeksilikten sıkıldığımız zaman aşırı kadınsılığın bulunduğu kadınlarımıza yönelir, mutlu oluruz. Ayrıca kadınlarımızın olabildiğince kadınsı olmasını istememizin sebebi, onlara sığındığımızda aradığımız şeyin gözle görülür olmasını beklememizdir. Bu ülkede ise baştan çıkarıcı hiçbir şey yoktu. Sürekli olarak insan ilişkileriyle ilgilenen bu kadınların sayıları bile onların çekiciliğini bitiriyordu (Gilman, 2018:187).

Çünkü patriyarka kadını bir insan olarak değil, arzularını giderecek bir cinsel obje olarak görmektedir. Kadın bu anlayışa göre erkeği baştan çıkarıcı bir cadıdır. Oysa bu ülkede bunların tam tersi bir işleyiş ve durum söz konusudur. Burada yapılan tek taraflı çıkarımlarda –ki bu çıkarımlar genellikle erkek eksenli çıkarımlardır– da feminist mücadelenin cinsiyetler karşısındaki tutumunun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü feminist bilinç ve mücadeleye göre, bütün kimlikler ve farklılıklar birbirinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Aynı zamanda feminist bilinç, kadın düşmanlığından beslenen *mizojinik* tutum ile erkek düşmanlığından beslenen *misandrik* tutum düşüncesini aynı derecede tehlikeli ve yanlış görmektedir. Oysaki cinsiyetçi bir yaklaşıma girmeden ortaya çıkan sorunlara çözüm aramak ve bütün kimliklerin bu süreçte birbirinin tamamlayıcı unsurları olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü feminizm, meseleyi sadece kadın sorunu olarak değil, aynı zamanda bir erkek sorunu olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu sorunun üstesinden ancak bütün kimliklerin birlikteliğinde yani cinsiyetçi bir ayırıma girmeden gelinebilir (Işık, 2022:51-85).

Feminizmin kadınlar ve erkekler için önemli fırsatlar sunduğunu ifade eden bell hooks'a göre erkeklerin feminizm denildiğinde olumsuz ve kriminal bir düşünce setine

sahip olmalarının temelinde, feminist mücadelenin ne olduğundan haberdar olmamalarından kaynaklanır. Bu nedenle ona göre erkekler, feminizm hakkında ne kadar çok şey öğrenirlerse feminizmi o kadar desteklerler. Çünkü feminist hareket, erkekler için de patriyarkanın köleliğinden kurtuluş umudunu barındırıyor. Dolayısıyla hooks insanın feminizmi doğru biçimde anlayabilmesinin temelini öncelikle cinsiyetçiliği anlaması gerektiğine bağlamaktadır. Zira ona göre feminist hareket geliştikçe, toplumlarda cinsiyetçi düşünceleri sadece erkeklerin savunmadığı, kadınların da en az erkekler kadar cinsiyetçi olabileceği anlaşıldı. Bu bağlamda hooks'a göre bir grup kadının başka bir grup kadını cinsiyet, sınıf ve etnik farklılıklardan dolayı nasıl baskı altına alıp, onları sömürdükleleriyle yüzleşmeleri gerekli ve kaçınılmaz olmalıdır (hooks, 2016:10-15, Gaag, 2017:28).

bell hooks feminizme yönelik olarak önemli ve ciddi eleştiriler yapmaktadır. Bu eleştirilerinin sağlıklı sonuçlar doğurması için ayrımcılık ve eşitsizlik doğuran faktörlerle kadınlar sınıfının hesaplaşması ve yüzleşmesinin gerekli ve zorunlu olduğunu vurgulayan bell hooks, “*kız kardeşlik*” idealinin gerçekleşmesinin de buna bağlı olduğunu düşünür. Sınıfsal ve ırksal birtakım avantajlara sahip olan bir grup beyaz kadının, bu iktidar ayrıcalığını kullanarak siyahi kadınları eril egemene boyun eğdirilmesinin patriyarkal sistemi meşrulaştırdığını savunan bell hooks, “*beyaz kadınlar; siyahi kadınlara duyduğu korku ve nefretle yüzleşene dek (ya da tam tersi), çağdaş etkileşimimizi şekillendiren ve uyarıcı negatif tarihi kabul edene kadar, iki kesim de dürüst ve anlamlı bir diyaloga giremez*” (bell hooks, 2021:101) ifadesiyle “*kız kardeşlik*” ülküsünün yüzleşmeyle mümkün olabileceğinin altını çizer. Ayrıca “*kız kardeşlik*” ülküsünün politik bir zemine sahip olduğunu düşünen bell hooks, bu paradigmanın cinsiyetçi sömürüyü sona erdirmede önemli bir role sahip olduğunu ileri sürer (Tong-Botts, 2021:231). Aynı zamanda ırk ve sınıf eşitsizliklerinden kaynaklı olan faktörler eleştirilmeden cinsiyetçi baskının üstesinden gelinemeyeceğini iddia eden bell hooks; eğer feminizm cinsiyetçi baskıya karşı bir mücadele olarak tanımlanırsa, tüm “*baskı sistemlerine*” karşı daha geniş bir mücadele parçası olur ki bu mücadele doğal olarak erkekleri etkileyen sistemleri de içerir (Stone, 2019:294-295). bell hooks ırkçı ve cinsiyetçi sosyalleşmenin kadınları değersizleştirdiğini veya kadınlığa ve ırkı özdeşleşmeyle ilgili tek etiket olarak görmeye koşullandırdığını iddia etmiştir (hooks, 2015:1). bell hooks’un siyah ve beyaz kadının yaşamları arasındaki cinsiyetçi ideolojinin etkisine dikkatleri celpederek patriyarkanın siyah kadınlar için cinsiyetçi tutumunun yanında renk ve ırk ayrımcılık gibi çok boyutlu eşitsizliklere maruz kaldığını açıklamıştır (Sarıgöl, 2020:331-352).

Feminizmi baskıya karşı mücadele olarak gören ve böyle tanımlayan bell hooks'a göre; iktidarı elinde bulunduranların bu gücü sadece cinsiyeti baskılamak için değil, aynı zamanda sınıf ve etnik alanlarda da benzer baskıyı oluşturmak için kullandıklarını iddia eder. Dolayısıyla ona göre feminizmin oluşturacağı kapsayıcı ve bütüncül perspektif sayesinde, feminizmin belli bir grup ya da kendi deyimiyle “*beyazlığın*

görünmezliği” iktidarı da sona erecektir. Böylece feminist söylem, üzerindeki adı konmamış otoritelerden de kurtulmuş olabilecektir (Chanter, 2019:22).

Kıscacası feminizme getirdiği yapıcı eleştirilerle feminist mücadeleye yeni bir soluk ve boyut kazandıran bell hooks, patriyarka kültüründen kurtulmanın “*kız kardeşlik*” ülküsüyle ve aynı zamanda cinsiyet farkı gözetilmeden her tür ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı bütün sınıfların birlikte mücadele etmesiyle mümkün olabileceğini savunur. Zira patriyarkal egemen anlayışın sadece kadınları baskılamakla kalmadığını; aynı zamanda erkekler için de büyük ve ciddi bir tehdit olduğunu iddia eden bell hooks, patriyarkanın bu tutumunu “*ataerkil kültürde erkekler acılarını anlatamazlar*” düşüncesiyle ortaya koyar (hooks, 2021:144). Dolayısıyla bell hooks’a göre patriyarkal sistem, bu sistemi yıkma eğiliminde olan erkekleri de baskılayarak kendi iktidarını sürdürme ve güçlendirme amacını sürdürmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İrkçılık, sınıf mücadelesi ve cinsiyet eşitsizlikleri gibi makro sorunlarla hayatı boyunca mücadele eden bell hooks, aynı zamanda feminizme yönelik yaptığı ciddi eleştirileriyle de tanınan bir insan hakları savunucudur. İrkçılığın ve sınıf ayrımcılığının siyahi kadınlar üzerindeki etkisine ve siyahi kadınların insani olmayan koşullara maruz bırakılmasına eleştirel yaklaşan bell hooks, feminizmin mücadelesini bir kurtuluş olarak görmektedir. Ayrıca ona göre feminist mücadele etnik ve cinsiyetçi olasılıkları da aşan bir bağlama sahip olmalıdır ve bell hooks da bunu gerçekleştirmek için mücadele eder. Yazmış olduğu *Ain’t I a Woman: Black Women and Feminism* (Ben Kadın Değil miyim: Siyah Kadınlar ve Feminizm) ve *Feminism is For Everybody: Passionate Politics* (Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika) adlı eserleriyle feminist çevreyi sarstı. Çünkü bu eserlerinde feminizmin sınıf, etnik ve renk ayrımcılığı yaptığını sert bir biçimde eleştirerek; yaşanan sömürü, baskı ve cinsiyetçilikle sağlıklı mücadele etmek için başta kadınlar olmak üzere bütün öznelere kendileriyle yüzleşmekten kaçınmamaları gerektiğini dile getirdi. Ayrıca bu eserlerinde özellikle de “*ben kadın değil miyim?*” sorusuyla aynı cins kadınlar arasında bile ten renginden dolayı bir eşitsizlik ve ayrımcılık durumunun söz konusu olduğuna dikkat çekerek feminizmin herkes için olup olmadığını eleştirmektedir.

İkinci dalga feminist hareketin en temel paradigmalarından biri olan “*kişisel olan politiktir*” anlayışı ekseninde şekillenen feminizm mücadelesi bell hooks’a göre hiçbir cinsiyetçi kimliği suçlamadan, herkes için adaleti ve eşitliği oluşturma ilkesine göre hareket etmelidir. Bu bağlamda bell hooks için feminizmin bu ülküsünü gerçekleştirebilmesi, kadın ve erkeklerin birlikte mücadele etmesi ve “*feminizm herkes içindir*” şemsiyesi altında birleşmeleri gerekli hatta zorunludur. Çünkü bell hooks’a göre feminizm karşıtı ve katı bir cinsiyetçi tutuma sahip olan patriyarka ideolojisi, sadece kadınlar için değil erkekler için de ciddi bir tehdittir. Bundan dolayı bu yıkıcı egemen anlayışa karşı birleşmek ve birlikte hareket etmek bir mecburiyettir.

bell hooks için ırk ve sınıf eşitsizlikleri ile cinsiyet eşitsizliği problemi benzer kaynaktan ve faktörlerden beslenir. Dolayısıyla bell hooks'a göre ırk ve sınıf eşitsizliklerin beslediği faktörler eleştirilmediği ve ortadan kaldırılmadığı sürece cinsiyetçi baskı ve sömürüye karşı da gelinemez ve başarılı olunamaz. Bunun çözümü de patriyarkal kültürün sahip olduğu iktidarın etki ve söyleminin toplumsal yapıda zayıflamasıyla mümkün kılınabilir. Zira patriyarkal ideoloji varlığını sürdürdüğü toplumda ve kültürde sadece kadınların değil erkeklerin de nasıl davranacaklarını ve düşüneceklerini belirleyen bir etkiye sahiptir. Patriyarka ideolojinin kadınları daha kolay sömürmek ve baskılamak için birbirine karşı rekabete soktuğunu düşünen bell hooks, bu ideolojinin bu yolla “*kız kardeşlik*” bilincinin güçlenmesinin önüne geçtiğini dile getirir.

Klasik anlamda bir feminist düşünür olarak değerlendirilmemesi gereken bell hooks, feminist mücadelenin aslında başından beri kutuplaştırıcı bir rol oynadığını savunur ve bu nedenle de feminizmin bu söylem ve mücadelesini eleştirir. Çünkü ona göre imtiyazlı beyaz kadınlar başta olmak üzere feminizmin her tür eşitsizlik ve ayrımcı tutuma karşı olma bilincine sahip olmayan birçok kadın, toplumsal yapı içinde güç kazanmaya başladıklarında devrimci feminist anlayışı zihinlerinden sildiklerini ve diğer kadınlara karşı tıpkı patriyarkanın yaptığı gibi sömürücü bir tutum takındıklarını ileri sürer. bell hooks da Judith Butler gibi feminizm hareketinin sadece kadınların değil erkeklerin de sorunu olduğunu savunarak, bu mücadeleye erkekler de müdahil olmadıkları sürece cinsiyetçilik, cinsiyetçi sömürü ve baskının değişmeyeceğini iddia eder. Ayrıca cinsiyet probleminin sınıf, etnik ve milliyetçilik gibi alanlarla ilintili olduğunu savunan ve cinsiyetle ilgili tartışmaları bu zeminde ele alan bell hooks, kesişimsellik yöntemiyle bu sorunların üstesinden gelinebileceğini ileri sürer. Chanter'ın da ifade ettiği üzere bell hooks, cinsiyet, ırk ve sınıfın birbiriyle güçlü bir bağlama sahip olduğunu savunduğu için daha bütüncül bir feminizm modeli olan “koalisyon feminizmi” modelini önerir.

Kısacası cinsiyetçiliğin de ırkçılık ve sınıf eşitsizliği kadar tehlikeli ve baskıcı olduğunu söyleyen bell hooks, patriyarka ideolojisiyle zihinleri bulan kadınların da içlerindeki cinsiyetçilikle yüzleşmeden feminizm mücadelesine ve “*kız kardeşlik*” ülküsüne fayda sağlamak yerine zarar verdiğini ileri sürer. Ayrıca bell hooks cinsiyetçilik barındırmayan bir feminist bilince sahip olanların zamanla sorunun erkekler olmadığını, sorunun ataerkil zihniyet, cinsiyetçilik ve erkek tahakkümü olduğunu fark ettiklerini dile getirerek, feminist mücadelenin temelindeki nihai amacın sadece kadın haklarını savunmak değil, aynı zamanda erkeklerin de haklarını savunmak olduğunu ifade eder. Çünkü bell hooks, patriyarkanın erkeklere de cinsiyetçi bir erkek kimliğini dayatarak onları da bazı haklardan yoksun bıraktığını ve baskıladığını ileri sürerek herkes için adaleti ve özgürlüğü savunan bir feminizm tasavvuru kurmaktadır. Bunu da en etkili ve veciz şekli olan “*feminizm herkes içindir*” cümlesiyle özetler.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

- Ahmed, Sara, (2020), *Feminist Bir Yaşam Sürmek*, (Çev. Beyza Sumer Aydaş), Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Altun, Hakan, (2008), "*Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro (Tiyatro Yönetmenliği) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Chanter, Tina, (2019), *Toplumsal Cinsiyet*, (Çev. Mehmet Erguvan), Fol Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Gaag, Nikki Van Der, (2017), *Feminizm ve Erkekler*, (Çev. Güzide Diker), Aram Yayıncılık, Diyarbakır.
- Gilman, Charlotte Perkins, (2018), *Kadınlar Ülkesi*, (Çev. Sevda Deniz Karalı), İthaki Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- hooks, bell, (2015), *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*, Routledge, New York.
- hooks, bell, (2016), *Feminizm Herkes İçindir*, (Çev. Ece Aydın- Berna Kurt- Şirin Özgün- Aysel Yıldırım), Bgst Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- hooks, bell, (2017), <http://feminisite.net/index.php/2017/06/bell-hooksla-feminizmin-guncel-durumu-ve-trump-yonetimi-altinda-nasil-ilerlenebilecegi-uzerine-bust-soylesisi/> (Çev. Ronay Bakan), Erişim Tarihi: 08.02.2022.
- hooks, bell, (2020), *Duygu Yoldaşlığı (Kadınların Sevgi Arayışı)*, (Çev. Öznur Karakaş), Bgst Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- hooks, bell, (2020), "*Kapitalizm ve Ataerkiye Meydan Okuma*", (Çev. Aysel Yıldırım), *Third World Viewpoint (T.W.V) (Üçüncü Dünya Gözüyle) Dergisi*'nin bell hooks ile Yaptığı Söyleşi.
- hooks, bell, (2021), *Değişme İsteği Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*, (Çev. Zeynep Kutluata), Bgst Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- hooks, bell, (2021), *Sınırları Aşmayı Öğretmek*, (Çev. Arzu Eylem), 1. Baskı, NotaBene Yayınları, İstanbul.
- Işık, M. Fatih, (2022), "*Feminizm ve Dünyadaki Feminizm Sorunsalı*", *Felsefe Tarihinden Günümüze Yansımalar Kitabının İçinde*, (Edit. Abdurrazak Gültekin), Paradigma Akademi Yayınları, s. 51-85, Çanakkale.
- Sarıgöl, Pınar, (2020), "*Kesişimsellik Teorisi ve Farklılıkların Feminizmi*", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 6, s. 331-352.
- Stone, Alison, (2019), *Feminist Felsefeye Giriş*, (Çev. Yonca Cingöz- Bilge Tanrısever), Otonom Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Tong, Rosemarie-Botts, Tina Fernandes, (2021), *Feminist Düşünce*, (Çev. Beyza Sumer Aydaş), Sel Yayınları, İstanbul.